

Robert Borkowski

dr hab., prof. KA AFM, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
ORCID: 0000-0001-7086-9455

Robin T. Bowen, *Ethics and the Practice of Forensic Science*, 2nd ed., CRC Press Taylor & Francis, Boca Raton cop. 2018, 253 ss.

Na ogół dominuje pogląd, że zarówno przedstawiciele świata nauki, jak i pracownicy wymiaru sprawiedliwości wyróżniają się pozytywnie od reszty społeczeństwa, legitymując się wysokim poziomem wiedzy i etyki zawodowej. W rzeczywistości jednak – pisze we wstępie do swej książki Robin T. Bowen – jest to wyłącznie stereotyp, a osoby te wykazują się przestrzeganiem norm moralnych w tak samo zróżnicowany sposób, jak reszta populacji. Bowen podkreśla, że od pewnego czasu daje się zauważyć wzmożone zainteresowanie problematyką kryminalistyki, kryminologii i medycyny sądowej, czego wyrazem w ostatnich latach jest nie tylko rosnąca liczba publikacji fachowych, ale też popularność coraz większej liczby utworów filmowych i seriali telewizyjnych poświęconych tej tematyce. Autorka *Ethics and the Practice of Forensic Science* jest kryminologiem, wykładowcą Uniwersytetu Zachodniej Wirginii, a o jej ugruntowanej pozycji zawodowej świadczy m.in. członkostwo w Komitecie redakcyjnym „Encyclopedia of Forensic Sciences”.

Terminu „*forensic*” zawartego w tytule książki nie da się w bezpośredni sposób przełożyć na język polski. Przymiotnik ten cechuje bowiem wieloznaczność, co jest zresztą charakterystyczne dla języka angielskiego. Określa on zarówno zagadnienia sądowe (medycyna sądowa, psychiatria sądowa etc.), prawnicze (kompetencje barristera), kryminologiczne (psychologia kryminalna), jak i kryminalistyczne (analiza kryminalna, techniki kryminalistyczne etc.)¹. Autorka wyjaśniając podstawy anglosaskiej *forensic science* stwierdza, że

¹ Zob. A.M. Sendur, A. Warecka, *English for Safety, Security and Law Enforcement*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne–Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 29; A.S. Hornby, *Oxford Advanced Dictionary of Current English*, 3rd ed., Oxford University Press, London 1974, s. 337; *Home Study Dictionary*, compiled by Ch. Annandale, rev. by R.F. Patterson, J. Dougall, Peter Haddock, Blackie 1990, s. 293.

jej istotą jest badanie i dostarczanie dowodów popełnienia przestępstw (s. 31). Sednem tak rozumianej dyscypliny jest według niej triada: badania kryminalistyczne miejsca zbrodni, badania laboratoryjne oraz znaczenie wiedzy ekspertów (s. 36–37). Książka Bowen dotyczy szeregu zagadnień etycznych, przed którymi stają przedstawiciele zawodów związanych z kryminalistyką i wymiarem sprawiedliwości. Autorka porusza w niej zagadnienie naruszania prawa w praktyce działania laboratoriów kryminalistycznych, które przejawia się m.in.: fałszowaniem wyników badań, czy popełnianiem oszustw, kradzieży i krzywoprzysięstwa zarówno przez szeregowych laborantów, jak i dyrektorów tego rodzaju placówek.

Książka podzielona jest na dziesięć związanych rozdziałów. Tym samym lektura jest stosunkowo łatwa i przystępna dla każdego czytelnika. Pierwsze cztery rozdziały mają charakter wstępnych rozważań, których zadaniem jest wprowadzenie czytelnika w problematykę etyki i kryminalistyki. Dotyczą one istoty etyki jako nauki, w której rozpatrywane są dylematy związane z podejmowaniem decyzji skutkujących dobrymi lub złymi rezultatami – rozdział pierwszy *What is Ethics?* (s. 15). Autorka w rozdziale tym poświęca gros uwagi etyce utylitarystycznej i deontologii. W kolejnych rozdziałach Bowen pisze o zastosowaniu etyki w sferze prawa i kryminalistyki. Rozdział drugi *An Ethical Approach to Forensic Professionalism* dotyczy wykształcenia i kompetencji, które pozwalają minimalizować błędy w pracy, od której zależą niejednokrotnie ludzkie losy i cierpienia (s. 19–30); rozdziały trzeci – *Ethics in Forensic Science* i czwarty – *The Ethics of the Criminal Justice Culture* mają charakter ogólnego i bardzo przystępnego, by nie rzec popularnego wprowadzenia do problematyki etyki, kryminalistyki i funkcjonowania amerykańskiego wymiaru sprawiedliwości.

Kolejne dwa rozdziały dotyczą praktyki funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Rozdział piąty *Changing the „Game” of Policing: Ethics and Efficacy in Police Reform and Forensic Investigations* porusza zagadnienie etyki służby policyjnej, szczególnie sposobu prowadzenia śledztwa, a rozdział szósty nosi znamienny tytuł *Ethics in the Courtroom* i odnosi się do zagadnień psychologii sali sądowej oraz etyki postępowania w trakcie procesu. Natomiast w rozdziale siódmym *Research Ethics in Science* Bowen rozwija wątki poruszone już wcześniej, w trzecim rozdziale. Kolejność i sposób zaprezentowania w książce niektórych zagadnień z tego obszaru tematycznego może budzić drobne zastrzeżenia. Najpierw bowiem powinny zostać omówione wątki ogólne etyki badań naukowych, a później szczegółowe, odnoszące się do badań kryminalistycznych. Autorka w sposób klarowny podkreśla znaczenie trzech elementów etycznej postawy każdego badacza. Według niej

warunkiem podstawowym jest jego osobista uczciwość, następnie poprawność warsztatu prowadzonych przez niego badań, a wreszcie pokora, czyli nieodzowna świadomość niepewności pomiarów i możliwości popełniania błędów (s. 105).

Rozdział ósmy *Unethical Behavior: The Fork in the Road* poświęcony jest wskazaniu przyczyn patologii występujących w placówkach badań kryminalistycznych w Stanach Zjednoczonych. Autorka wykazuje się bardzo dobrą znajomością realiów pracy w amerykańskich laboratoriach. Pośród głównych przyczyn błędów popełnianych w badaniach Bowen wymienia przepracowanie i przeciążenie szeregowych pracowników, a także nacisk kładziony na szybkość i efektywność pracy. Jak wskazuje, odgórna presja na efektywność w dostarczaniu materiału dowodowego ukazana jest np. w serialach z serii „CSI”, choć w jakże złagodzonej formie w stosunku do realiów (s. 131). Powszechna jest bowiem obawa młodych pracowników przed zwolnieniem, co skutkuje zatajaniem ich wątpliwości co do uzyskanych wyników analiz, aby nie rozdrażniać przełożonego (s. 123). W istocie zatem kultura pracy, w której dominuje strach przed szefem, prowadzi do wynaturzeń i braku efektywności, czego przykładem było funkcjonowanie laboratorium kryminalistycznego policji w blisko milionowym mieście Austin w stanie Teksas, gdzie przez wiele lat dochodziło do skandalicznych przypadków nierzetelności, braku nadzoru, pomyłek w badaniach DNA etc. (s. 147–148). Podobne patologie miały miejsce także w laboratorium policyjnym w Houston (s. 153).

Dziewiąty rozdział nosi dość przewrotny tytuł *Good Examples of Bad Behavior* (s. 143), przez co autorka rozumie praktyki łamania prawa przez pracowników laboratoriów kryminalistycznych. Anglosaskie podejście, jakże odmienne od prac polskich etyków, może nieco szokować. Bowen analizuje nieetyczne zachowania skutkujące ludzkimi dramatami, aby uświadomić czytelnikowi znaczenie etyki zawodowej dla sprawnego i poprawnego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Omawia słynną sprawę O.J. Simpsona, przypominając, że ekipa śledcza zabezpieczyła ślady na miejscu zbrodni dopiero po dziesięciu godzinach od dokonania morderstwa. Bowen opisuje również przypadek Annie Dookhan, która uważana była za wzorową pracownicę laboratorium w Jamaica Plain w stanie Massachusetts. Tymczasem chemiczka była chaotyczna i często fałszowała badane próbki, byle tylko mieć wyniki na czas i przebywała w laboratorium wiele godzin, aby zyskiwać pochwały przełożonych (s. 145–146). Zaniepokojenie współpracowników wzbudziło posługiwanie się przez Dookhan niewłaściwymi narzędziami w niektórych analizach. Przystępny proceder laborantki wpłynął na 37,5 tys. spraw kryminalnych – system stanowego wymiaru sprawiedliwości zachwiał

się w posadach, gdy okazało się, jak wiele osób należy zwolnić z zakładów karnych (w tym groźnych przestępców) oraz wypłacić odszkodowania idące w miliony dolarów. Sama sprawczyni skazana została na karę 5 lat więzienia. Rekordzistą w fałszowaniu okazał się również analityk z policji stanowej New Jersey, który sfabrykował dowody przestępstw w 7827 sprawach, czy cierpiąca na chorobliwy przerost ambicji treserka psów policyjnych, która podrzuciła w plenerze swym czworonożnym podopiecznym wykradzione przedmioty, aby za wszelką cenę wykazywać, że zawsze podejmują one trop. Nierzetelność w ocenie dowodów kończyła się nierzadko prawdziwymi dramataми, jak w przypadku niewinnie skazanego, który spędził w więzieniu 33 lata tylko dlatego, że technik przeprowadzający analizę fotografii dopuścił się poważnych zaniedbań (s. 149).

Częstym procederem w amerykańskich laboratoriach jest kradzież substancji psychoaktywnych z magazynów dowodów rzeczowych, jak to miało miejsce w laboratoriach kryminalistycznych policji stanów Oregon (s. 148), Floryda czy Massachusetts. W tym ostatnim laborantka Sonja Farak zaopatrywała się w narkotyki, podkradając je przez osiem lat. Kolejną patologią w pracy amerykańskich laboratoriów kryminalistycznych jest nierzetelność, niedokładność i w istocie bałagan w przeprowadzaniu analiz DNA. W środowiskach eksperckich całego świata dominuje opinia, że poziom profesjonalizmu w kryminalistycznych analizach genetycznych jest w Stanach Zjednoczonych znacznie niższy niż w krajach europejskich. Rozdział dziesiąty poświęcony jest zagadnieniu sformalizowania zasad etyki zawodowej, co w przypadku zawodów związanych z kryminalistyką, organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości, jest – zdaniem autorki – niezbędne.

W książce odniesiono się do kodeksów etyki i postępowania dwudziestu różnych organizacji zawodowych, słusznie zatem całości monografii dopełniają cztery aneksy zawierające treść wybranych kodeksów etyki oraz indeks występujących w książce pojęć. Aneks A zawiera Kodeks etyki Amerykańskich Pracowników Kryminalistyki, natomiast aneks B Kodeks etyki Funkcjonariuszy Amerykańskich Służb Mundurowych. Najobszerniejszy aneks C zawiera kodeksy etyki organizacji i instytucji wybranych państw świata, w tym Australijskiej Policji Federalnej (AFP), Kanadyjskiego Towarzystwa Kryminalistycznego (CSFS), Europejskiej Sieci Instytutów Kryminalistyki (ENFSI), Kanadyjskiej Królewskiej Konnej Policji (RCMP), Stowarzyszenia Kadry Kierowniczej Laboratoriów Kryminalistycznych Australii i Nowej Zelandii (SMANZLF) oraz Służby Policyjnej Południowej Afryki (SAPS). Z kolei aneks D odnosi się do kwestii etyki działań odwetowych.

Język i styl narracji oraz układ treści zapewniają interesującą lekturę, po którą sięgnąć mogą nie tylko specjaliści. Książka Robin T. Bowen nie może raczej spełniać w Polsce funkcji podręcznika z racji odmienności zarówno amerykańskiego, jak i europejskich systemów prawnych i policyjnych. Może i powinna być jednak przestrożą przed niedbalstwem, niedouczeniem i nieuczciwością. Po jej przeczytaniu czytelnik kolejny raz powinien uzmysłwić sobie, jak ogromny jest rozdźwięk między realiami życia i funkcjonowania wielu instytucji w Stanach Zjednoczonych a ich wszechobecną w obrazach filmowych i serialach telewizyjnych idealizacją.

